

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Платно

Небојша Лапчевић

У мојој бележници стоји записано све оно што ми је рекао (и није рекао) Лотар Шафнер, љубазно на- здрављајући великом керамичком криглом пива. Записано је и оно што ми је са немачког преводила његова жена Цуна. Иако су у Липовцу, крај Крушевца, живели последњих двадесет година, Лотар није знао ни реч српског језика. Заправо, није ни желео да зна.

Увек педантно одевен, уредан од главе до пете, носио је зелену тиролску народну ношњу, са шеширом украшеним фазановим перјем. У исто време, у зору, одлазио је у ресторан „Топ“ на прво хладно пиво. Узгред у том ресторану је мој деда, Мија Баксуз, као управник, провео радни век.

Како стоји у мојој бележници, на зидовима њихове породичне куће била је права изложба Лотарових дрворезбарских радова, препарираних животиња и дубореза са мотивима природе Тирола.

— Ово су Лотарови дуборези, уметник је на оца — добила је Цуна. И наставила:

— Бацаш језик где те боли зуб! А овај јелен, вук, дивља свиња и птице — то су трофеји његовог оца, Георга Шафнера.

Толико тога сам и сам пожелело да имам у сопственој кући. Заправо, с том намером сам и дошао.

— Имам, чини ми се, сасвим сув комад ораховине. Под њим је мој деда често седео. Може ли се за мене, на том комаду, урадити неки од ових мотива?

Лотар је нешто друго говорио, навирале су из његових уста грубе речи, а превођење трајало је много дуже него што је Цуна потом кратко пренела. Успут, разменише и неколико упитних погледа. Коначно, Цуна рече:

— Може. Само да ради бесплатно. Он за уметност не наплаћује, и под условом да понекад с њим укратиш коју криглу пива. Њему је, иначе, забрањено да пије!

Стоји у бележници записано: слика, метар и по са метар и по, уље на платну, изнад моје главе. Дивна. Предивна. Два јелена на извору, 1993, потпис: Георг Ш.

— Das ist mein Vater! — рекао је Лотар, с посебним нагласком.

— Његов отац је сликао, истински уметник — преводила је Цуна.

— Сликао је све оно што је у лову устрелио. И на керамичким посудама. Ово је последње што је радио...

Тада је изненада окренуо слику. Узбуђење је расто. Заборавио сам зашто сам дошао. Лотару су кренуле сузе, као да је нека снажна олуја покренула његову унутрашњу драму. Цуна га је одмах одвела у другу просторију, извињавајући се.

На полеђини — друга слика: Парене јелена, 1973, уље на платну, потпис Георг Ш. Али недовршена. Напола осликана. Иако је, чини се, имао довољно времена, није желео да је доврши. Као да му је то била последња жеља.

Била је то Георгова својерсна бележница. Лице и наличје душе. Настикана прошлост и будућност природе. Као да је читаво време света стало у дрвени рам. Унутар тог садржаја на платну — схватио сам — усљикао се и сам Георг.

У наше доба, кад су се многе биографије бележиле на папирићима, у доба кад су људи сопствену прошлост гутали у згужваном, лепљивим папирићима од мемле не би ли заварали глад, у ишчашеним играма нове епохе, из низа људских судбина помања један једини људски живот. Тиролско платно које сам понео у журби једино је било поуздано.

Стоји нејасно записано: Георг Шафнер, из места Шварц подно планине Дахштаге у Тиролу. Професионални ловац на јелене. Уметник. СС подофицир Великог рајха. Године 1944. заробљен док је јуришао на белом коњу пред Стаљинградом. Одведен у Сибир. Вратио се из заробљеништва после договора Аденауера и Стаљина, 1953. године.

Вратио се у Тирол. Запослио се у пошти. Наставио живот као ловац и уметник, сликајући дивљач коју је устрелио.

На самој маргини моје бележнице било је нечитко дописано и одмах пречртано (јер је било нејасно): постојала су два узрока његове љутње на самога себе. Први, што је као млад заволео униформу, желећи да буде део нечега што мења токове историје, а потом схватио да се историја може мењати погрешно! Тамо, у Тиролу, платна су годинама била смотана у ролну и сакривена од јавности, овде у Липовцу може да их покаже јер више нису угрожена.

Други, што је заволео сликарство и постао плен грозничавих нагона стварања, који су свет око њега преобликовали у слику људске беде и неискрености.

То је бележио стрљиво — на лицу и наличју платна. Оштру боју збиље држао је подаље од боје своје маште и уживао у мирисима терпентина.

Тај део његове личне историје није био погрешан!

Тако стоји у мојој бележници све што ми Лотар Шафнер није рекао.

На пример, да ја у тиролско платно уђем уместо њега. Боље да се тог пребражења спасем једним добрим пивом са његовим сином Лотаром. Баш ме брига што су му лекари забранили пиво! ■

ИНТЕРВЈУ: МИХАЈЛО НЕСТОРОВИЋ, ДИРЕКТОР ДРАМЕ СУБОТИЧКОГ НП

Суботица чита Србију

Драмски уметник Михајло Несторовић, дугогодишњи директор сомборског Народног позоришта и Позоришта младих у Новом Саду, крајем прошле године преузео је улогу директора Дrame на српском језику Народног позоришта Суботица.

— Каријеру сам и започео у Суботици, код Љубише Ристића, управо у време када је „рушио“ стару зграду позоришта — присећа се Несторовић. — Уписао сам глуму на новосадској Академији уметности у класи Бранка Плеше и врло брзо по почетку студија заљубио се у колегиницу Олгицу, која ми је и данас животна сапутница. Она је била у класи Радета Марковића и добила је позив од Љуше да дође у Суботицу, у КПГТ. Једног дана решим да одем у Суботицу да обиђем девојку, и док сам је чекао, у кафићу је ушао „брка“ и каже: Ко се ти, шта радиш ту? Ја му кажем да сам студент глуме и да чекам девојку. Аха, глумац, добро. Иди у двориште и јави се редитељу Лазару Стојановићу... Али... Нема али, иди и реци му да сам те ја послао, играћеш у Аристофановом „Миру“. И шта ћу, јавим се Стојановићу и питам га кога ћу да играм. Црногорац! Какав сад, бре, Црногорац код Аристофана. Ма ми смо то посрбили, успут ми је објаснио док се хватао за транзистор како би слушао вести. Тако сам ја почео професионалну каријеру у Суботици. И сада, кад сам био позван да дођем у Суботицу на место директора Дrame на српском, на првом састанку са ансамблом испричао сам ову причу и рекао глумцима да имам намеру да овде и завршим каријеру — што је, наравно, помало претенциозно, будући да до пензије имам још око пет година и ко ће ме толико трпети, али, хајде, идемо у том правцу...

● **Дакле, каријеру сте почели у готово разрушеном театру а сада њено ново поглавље започињете у потпуно реконструисаној згради - стим што је у међувремену протекло 35 година?**

— И то је та каролија позоришта. Да, памтим ту стару позоришну зграду из времена када су почели да је черупају, памтим барокну дворану, стубове, улаз, грандиозне степеннице... Можда је баш то и било пресудно да презумем ову улогу, то отварање нове зграде, јер је заиста инспиративно. А за мене је, са тим давнашњим искуством, улазак у нову зграду представљао и истински прави културолошки шок, јер се сада суочавате с једним од

Фото: приватна архива

отици, суботичком позоришту и суботичкој публици. Дакле, има у свему томе доста симболике. А није случајно ни што сам позвао Даријана Михајловића, јер ми је требао редитељ који зна да ради црну комедију, зна да обезбеди добру радну атмосферу, а и радио је у великим европским позориштима и зна да искористи пун потенцијал савремене технике, кога нам је сада на располагању. Пробе су у току, а ускоро ћемо сазнати и тачан датум премијере, идемо ка томе. Паралелно с нама ради и ансамбл Дrame на мађарском језику, они спремају мјузикл „Чикаго“, и та ће премијера бити десетак дана после „Сабирног центра“.

● **Да ли се већ размишља и о заједничким представама два ансамбла, што до сад није био чест случај?**

— До сада заиста није била пракса да се удружују ансамбли на неким пројектима. У најбољем случају је глумац из једног ансамбла гостовао у представи другог, али се на томе завршавало. И то је оно на чему ми треба сада да радимо. Поготово што су искуства, попут сарадње СНП-а и Позоришта младих са Ујвидеки синхазом на реализацији „Виолинисте на крову“ односно „Косе“, била и више него успешна. Једноставно, по сезибилитету, по начину размишљања, по школи, разликују се српске и мађарске глумачке класе. Први су више драмски оријентисани, други универзални, музичко-песни, али се међусобно изузетно добро допуњају. И управо то допуњавање кроз умрежавања ансамбала може само да допрнесе развоју суботичког театра. То је оно на чему сад радим, да можда ове године уђемо у такав пројект. Народно позориште Суботица је велики театар, са два одлична ансамбла, и уверен сам да њиховим прожимањем заиста можемо да направимо нешто велико.

● **А какви су планови за ову годину?**

— Нисам дошао неспреман, иако јесте све помало било мало напречац. Али моја је идеја да репертоарску политику обликујемо по моделу Суботица чита Србију. Кад то кажем, подразумевам све које су стварали у Србији, а много је ту великих уметника, великих писаца, великих дела. Наравно, прилагођено данашњем тренутку и данашњем времену. Илустрације ради, нашој драматургији Нини Плавањац предложио сам да напише комад који ће у својим темељима имати Кишову „Енциклопедију мртвих“. Наравно, наставићемо са реализацијом комада који су већ били у припреми, а идеја је и да полако разрађујемо и малу, камерну сену, која је такође завршена, и да њој прилагодимо све мање форме. Иначе, неће бити до краја сезоне гостовања код нас других позоришта, баш зато што ни ми сами још нисмо упознали све могућности новог простора. Али зато планирамо да развијемо „железнички позоришни туризам“. Наиме, и ја сам на извесан начин захваљујући возу прихватио да будем директор Дrame — јер ме управник Народног позоришта Милош Николић замолио да у Суботицу не дођем колима већ возом. И када сам стигао од Новог Сада до суботичког позоришта за мање од сата, као када бих у некој европској метрополи сео у метро како бих стигао на представу, схватио сам да то отвара огроман простор и за публику... У том правцу већ смо повукли прве потезе, па ће од марта на 21 сат јер око 22 креће воз за Нови Сад, односно Београд. Дакле, уз величанственост, грандиозност нове зграде и, верујем, уметничке квалитете наших представа, да и то буде додатни мотив за долазак у суботичко Народно позориште. Има ту још доста ствари које планирам за следећу годину, али хајдемо корак по корак.

Мирослав Стајић

Виминацијум фест

● **Какав ће бити судбина Виминацијум феста у Пожаревцу, сада када сте преузели нову улогу у Суботици?**

— Виминацијум фест је неко моје животно дело. Нешто што сам сањао, досањао, и сад живим тај свој сан. Девета едисија је пред нама, фестивал ће доживети неке трансформације, али само организационе, јер желимо да направимо искорак. Селекција, коју и ове године потписује драматург Горан Ибрајтер, практично је заокружена, и сад њега и мене, као уметничког директора фестивала, очекује експликација пред уметничким саветом. И онда да почнемо да обавештавамо изабрана позоришта и да фестивал одржимо у сад већ устаљеном термину крајем јуна. Дакле, од Виминацијум феста не одустајам већ планирам да га даље јачам, јер следеће године је јубиларни десети - а када се нешто успешно дешава десет година, онда ваљда не можда бити срушено.

најмодернијих театара у Европи. А обишао сам, хвала Богу, за ових 30 и курсор година каријере пола Европе, видео разне сцене и можда су свега два-три овако опремљена. Једна, друга сцена, сала за пробе, балетска дворана... Уз то, ново позориште одише неком чудном атмосфером, одаје заиста добар вајб за рад, јер јесте све некако велико, али је истовремено прилагођено глумцу, изузетно је конфорно, од гардероба до глумачког клуба, имају све услове. А и публици ће бити лепо и занимљиво...

● **Ново позоришно здање отвориће „Сабирни центар“ академика Душана Ковачевића, у режији Даријана Михајловића?**

— Пуну сам промишљао о томе којим комадом отворити нову зграду театра. И био сам убеђен да то мора да буде велика српска класика. И представа која ће да ангажује безмало читав ансамбл. Тако сам дошао до Душка Ковачевића, који је наш највећи живи класик, а његов „Сабирни центар“ има симболичко значење на више нивоа. Најпре, ту је сама идеја сабирања. Па онда имамо тај прелазак из једног у други свет, а управо то је нешто што се дешава и глумцима у Суботици, јер напуштају сцену у биоскопу „Јадран“ и селе се у нешто ново. И то је нешто јако важно, јер се не нестаје, што би било погубно и за тај велики и лепо град и за глумце који су, упркос свему, пробама у фабрици „Младост“ и игрању практично у дому културе, остали верни Суб-

ИЗ ЖИВОТА СА МИЛОРАДОМ ПАВИЋЕМ (1)

Позоришни комади

Пише: Иван Павић

У времену о коме пишем је комунизам, а самим тим и атеизам, био званичан поглед на свет. Црква је, како је мој отац тада говорио, третирана као нужно зло. Поред видљивог гарда и повремених критика од стране државног вођства (истини за вољу, ово је било неупоредиво мање изражено него у другим социјалистичким земљама) најгорљивији заступници комунистичких идеја су се повремено ругали цркви и у обичним разговорима на њен рачун збијали пригупле шале, којима би се потом усиљено смејали. Млађе људе који су се интересовали за веру називали су реакционарима, а онима које су привлачиле далекоисточне религије додавали су и епитете наркомана и шизофреничара. Напади су понајвише усмеравани на православље као религију без икакве међународне подршке, а дежурни браниоци комунистичке идеологије су добро знали где колико смеју да ударе. Мени је православље тада изгледало као вера старих људи, јер су у цркву све до почетка осамдесетих година ишли углавном људи старији од шездесет година

У оваквој атмосфери су се одједном десиле неке (како ми се чинило) необичне

ствари. Наиме, у Југословенском драмском позоришту је 1972. почела да се изводи драма *Како је Јуда издао Христа...* према рукопису бокељског барокног писца Ивана Антуна Ненадића, који је Милорад приредио за сценско извођење. Оно што је карактеристично за овај комад јесте Христова улога – он све време не проговара ни реч. Њега је тумачио Танасије Узуновић и био је изузетно убедљив, упркос чињеници да је на сцени све време ћутао. Десанка Максимовић, која је гледала премијеру ове драме, била је толико одушевљена да му је после завршетка представе пришла и рекла: „Дођите да вас додирнем!“

Убрзо после премијере ове драме, у Атељеу 212 почео је да се изводи популарни бродвејски мјузикл *Исус Христос Суперстар*, чији је текст на српски препевао Јован Ђирилов. Иначе, претходне године је у Београдском драмском позоришту приказивано *Удворење Арханђела Гаврила девојци Марији* по рукопису Гаврила Стефановића Венцловића, који је Милорад такође приредио, али не сећам се да се око те драме дизала прашина. Али, за ове комаде у којима су приказана Христова

страдања, са једне стране је било доста интересовања и посетилаца, а са друге стране и реакција оних који су задужени за посдећање на „чињеницу“ да је религија „опијум за народ“, тако да су се у штампи појавиле и неке критике, конкретно за бродвејски мјузикл, које су садржавале и неизбежне „хумористичке“ опаске.

Отац се једног од тих дана вратио кући са посла и рекао да су га неки због драме *Како је Јуда издао Христа* критиковали из идеолошких разлога. Одмах потом је рекао: „Шта онда да се каже за мјузикл *Исус Христос Суперстар*, који је још и прилагођен за младу генерацију?!“ Али, неки дан касније, препричао је доживљај Јована Ђирилова, којег су рибали у општинском комитету СКЈ. Ђирилов је дотичним друговима тада рекао следеће: „После премијере *Суперстара* пришао ми је један католички свештеник и рекао: *Синко, ово је грех, Бог ће те казнити*. Нисам знао да ће ме казнити преко општинског комитета.“

Ја сам такође желео да одем на неку од тих представа и тражио од родитеља (који су били и на једној и на другој премијери)

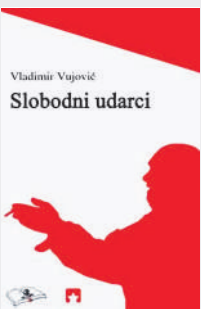
да ме одведу да и ја видим нешто од тога. Родитељи су ми одговарали да хоће и наводили некаке изговоре због којих још не могу да ме воде. Међутим, то се није десило, из разлога који су ми сада јасни.

Сем наведеног, моји родитељи су три године сами или са мном и са Јеленом ишли и на БИТЕФ. У то време су на овом фестивалу учествовала позоришта са свих континената, па смо, поред осталог имали прилике да гледамо и *Но театар*, крајње сведену варијанту јапанског класичног позоришта, насталу под утицајем зен будизма. Представа је на мене оставила изузетно јак утисак. Милорад и Бранка су 1973. на ФЕСТ-у одгледали неколико филмова, а највише им се свидео *Андреј Рубљов*. Од њих сам сазнао да је Андреј Тарковски овај филм снимити о животу великог иконописца. Неку годину касније сам га и ја гледао ... ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Слободни ударци Владимир Вујовић (Партизанска књига)

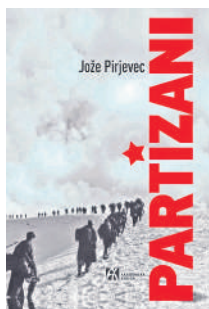
Кратке приче Владимира Вујовића издвајају се стилском и језичком уједначеношћу, као и конзистентношћу целог текста. Збирку карактерише широк дијапазон тема реализованих у глобалним окружењима с повременим упливима мотива и тема из локалног амбијента. Вујовићева поетика креативно баштини традицију америчке кратке приче, али се ослања и на елементе магијског реализма. Писац вешто излаже наративе с неочекиваним обртима и убедљиво изневерава хоризонт читалачког очекивања, поентирајући изненађењем, али и уверљивошћу. За рукопис збирке прича *Слободни ударци* Владимира Вујовића (1991) је награђен књижевним признањем „Ђура Ђуканов“ (2025) које већ 20 година додељује Народна библиотека „Јован Поповић“ из Кикинде. Вујовић је објавио три романа, а последњи у низу, *Разговори с Вјештицом* (2025) нашао се у најужем избору за НИН-ову и награду „Београдски победник“.

Кратке приче Владимира Вујовића издвајају се стилском и језичком уједначеношћу, као и конзистентношћу целог текста. Збирку карактерише широк дијапазон тема реализованих у глобалним окружењима с повременим упливима мотива и тема из локалног амбијента. Вујовићева поетика креативно баштини традицију америчке кратке приче, али се ослања и на елементе магијског реализма. Писац вешто излаже наративе с неочекиваним обртима и убедљиво изневерава хоризонт читалачког очекивања, поентирајући изненађењем, али и уверљивошћу. За рукопис збирке прича *Слободни ударци* Владимира Вујовића (1991) је награђен књижевним признањем „Ђура Ђуканов“ (2025) које већ 20 година додељује Народна библиотека „Јован Поповић“ из Кикинде. Вујовић је објавио три романа, а последњи у низу, *Разговори с Вјештицом* (2025) нашао се у најужем избору за НИН-ову и награду „Београдски победник“.

Партизани Јоже Пирјевец (Академска књига)

Реч је о књизи која пружа свеобухватни приказ настанка и развоја партизанског покрета на целокупној територији Југославије. У њој је Пирјевец детаљно осветлио унутрашње прилике унутар партизанских организација, али и њихов однос према другим војним формацијама за време Другог светског рата. Такође је дао и објашњење какви су били односи између југословенских партизана и савезника у антихитлеровској коалицији. Књига нам открива како су били организовани, ко је вукао konce у првом плану, а ко у позадини, како су партизани маневрисали између сила Осовине, Совјетског Савеза, Британаца и Американаца и сопствених циљева. У критици објављеној у љубљанском „Делу“ наведено је да је Јоже Пирјевец „написао књигу о генизи и развоју партизанског покрета у контексту светске историје, која се чита као напета, трагична, сурова и подједнако херојска прича...“

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Сећања су најтеже бреме

„Прид дућаном оде век“, Радован Влаховић (Банатски културни центар, 2025)

Пише: Милан Р. Симић

Да су сећања најтеже бреме које носимо, увериће нас јунаци Влаховићевих кратких прича колико и он сам као приповедач. То бреме јесте најтеже јер наш живот и све што сматрамо нашим животом заправо је јесте огромна архива сећања, ништа друго. Зар нисмо сви ми, на један посебан начин и свако понаособ, заправо збир свега онога што памтимо? И ми смо *наживљиви*, можемо и тако рећи, када лутамо кроз тај лавиринт свега што памтимо, када говоримо о томе, пишемо, остављамо своја памћења памћењу потомства. Та сећања и јесу место-простор где наш се живот најдуже задржава, да и тако кажемо. И придодомо: не бежимо ми у сећања само због тога што смо носталгични, већ су сећања простор у коме најбоље успевамо да осмислимо своје животе. Тако је и никако.

У овом рукопису, Влаховић је у успео у потпуности да изложи слике сећања које живе с њим и у њему. Слика наше скорашње прошлости живота и *лепог дружења*, посебно оног *прид дућаном*, где се људске радости подељене људским мукама непрестано довагавају, јер све је живот, али и све је мука од живота. Мука јер, биће да је тако од памтивека, уз радости нашег живота стално се надвија и сенка света у коме је живот угрожен са свих страна: од мрака из себе и муке око себе, од неизбежне људске злобе и шугавих времена, од чисте али и нечисте силе. Те слике лепих дружења, посебно на селу, вртоглаво се губе из наше садашњости, али оне из скорашње прошлости Влаховић је свеуспешно придодомо као чисту и незаборавну реалност великом свету књижевности за векивеков.

Кратке Влаховићеве приче су готово увек у ишчекивању нечег мудрог и поучног, и у већини њих тог мудрог и поучног има на претек, као да су то мудрости из књига каквих филозофа, штоно кажу. Тако ће Дука, хармоникаш, тек причу да заврши, онако, важно: *Ми смо се као људи одродили*. Нема се овим речима ни шта додати, а ни шта одузети. И оног што припада шљивом, тако ће се прича о сталној главољоји Секе Бибилове, по правилу у летњем периоду када послова највише има, завршити овако: *Наравно, шта је даље било, ја не бих говорио, али смо сутра видели Секу како са повозом преко једног ока трчкара за Живом по дворишту*. Влаховић сваку малу приповест почиње непогрешивом приповедачком интонацијом, та важна прва реченица у његовој причи-запису одмах широко отвара врата узбудљивом

приповедачком простору. *Приметио сам да често, у афекту, рука кад удара и језик кад се отме од памети – немају меру и кантар да одмере по коме и како бију*. („Увек имај кантар у памет“) Невероватном брзином, Влаховић богати садржај приче и успоставља виши степен приповедачке уверљивости. Готово свака прича има веоба богату креативну фактографију и развијену фабуларну мотивацију. Приче су згуснуте чиме се објашњавају њихове краткоће и ваистинска животна лапидарност. За Влаховића, што се да закључити и по осталим његовим многобројним објављеним прозним књигама, једини истински предмет добре прозе је човекова судбина. Отуда је његов прегледан и сажет стил толико директан и изричит да то, верујемо да је тако, једноставно читаоца одушевљава. А о чему све нема приповедања: о кошаки када туче, о глади, о женској пијаци, о недељном ручку, о суботи – дану за мртве, о освајању света, о вешалима, голготи, о обичном и свакодневном умирању, о генијама, рецкама, о кречену, о орању, летњим мирисима, али и о тапкању на мобилном, избегличкој сахрани, о чворцима, моћи природе, жиранту... Најснажнији утисак од ових прича и „причица“ остављају: „Први пут с оцем на орању“, „Увек имај кантар у памет“, „О вешалима“, „Бог дао, Бог узео“, „Избегличка сахрана“ (прича која просто боли), „Дука хармоникаш“, „Да да Бог да крмача оздрави“, „Кад Кошава туче“ која такође отпочиње оном важном

првом реченицом што широко отвара врата запису који је прати: *И увек кад напто захладни, кад крене киша ношена хладном кошавом која дува и туче са свих страна желећи да људе, растиње и стоку потчини својим људљивим таласима, по руралном Банату улице као да замру. Сви се склањају и све се склања, кажу, дува кости да покида*. Влаховић је мајстор писања без сувишних речи, прави пример фокуса на суштину, битну информацију коју пажљив и радознао читалац радо придодaje и свом присећању јер многи од нас и сами јесу учествовали у дружењима *прид дућаном*. Како читање почиње да одмиче, читалац књиге ће приче у овом рукопису прихватити како једино и може. Као рукопис састављен од ниске експликативних слика успешних по својој

ефективној обременености и по преплитању свега онога на шта нас приповедач упућује а то јесте засебан свет који постоји само прид дућаном.

Једну од најкраћих прича (причица) у збирци (има их 82), „Чворци“, Влаховић завршава реченицом: *Чворци су стварност од које је тешко побећи*. Зар та стварност није слична стварности сећања? И није ли и то један од разлога што сећања јесте најтеже бреме које носимо? Најтеже. ■

РОМАН О ЦРЊАНСКОМ (1)

Простиру ноћ

Борђе Писарев

Прекопавајући готово без наде по књигама своје кућне библиотеке, у жељи да пронађем неки наслов из прошлости који би се могао опет с радошћу прочитати, а мени сада већ готово све припада прошлим данима и канда више и немам баш неку жељу да откривам нове писце, јер сам све више свестан да је све то исто и виђено – хеј, па и ја сам оне које сам написао и објавио заборавио, баш као некад Карл Лине што је пред крај живота поново откривао своје системе, записивао животињске врсте и уживао у свему томе као у новом открићу, и не знајући да их је већ једном смислио, записао и објавио – још у доба младих дана, када сам их откривао и у њима толико уживао, допала ми је под руку књига коју сам током година заборавио.

Књига, а заправо зборник прича о Милошу Црњанском, са меким, лепим насловом „Путник са далеког неба“, који је осмислио и приредио песник и одличан приповедач, колега и пријатељ Милован Марчетић, житељ стана у приземљу зграде у Палмотићевој, у суседству дома покојног Милована Ђиласа, тзв. историјске личности, и мени знаоном као Титовом саборцу, комунисти и хм! књижевнику, а накнадно и контроверзном идеологу и дисиденту, а коме смо ми, луди Срби, поклонили шансу за искушење, па сам и ја имао прилику да за новосадски „Дневник“ у његовом стану обавим „разговор кајања“, али и да га посматрам како се, већ стар и немоћан, у великој сали Матице српске, посипа пепелом, све са сузама јер оне никада нису биле скупе, поготово не за комунисте, зборник дакле који је окупио тридесетак прича у којима је јунак био поменути Црњански, а прву причу овог зборника Милован је позајмио од Милорада Павића који је замислио и описао смрт великог савременика и коме је супруга Вида, бар у овој фикцијској игрици, спремила хлеб у влашкој саксији, хлеб у коме Црњански није уживао јер га је смрт претекла за тај један залагај.

Остатак зборника чине наменски, по наруцици иаписане приче савремених аутора који су се, судећи по штиви, колико са стрбашћу толико и са радошћу бавило у својим фикцијским визијама различитим сликама из живота великог писца, а споменути Павић, који је Црњанском посветио тек тих неколико страница, читајући његову судбину на свој особен и својствен начин, спознао је да „стари приповедач треба увек нешто раније да узбере причу, док је она још помало незрела и накисела – тако ће и он учинити нешто против своје

природе, која се плаши опорости и тежи да плоду омогући потпуно сазревање јер је кроз дуге године навикла да чекање доноси корис“.

Тешко је то узимати, са списатељске разине, здраво за готово, имајући на уму мање-више минималну количину страница коју је Павић посветио великом претходнику, али и рачунајући да је наслов поменуте приче одмах тако коначан: Смрт Милоша Црњанског! Моја намера је од овог тренутка у потпуности другачија: написати роман о Црњанском, али не у складу са правилима исписивања класичне биографије, јер ко би био толико луд да се бави чистим животописом у случају писца о коме је већ све знано и где нема шта да се придодда, а чак и вредносна и симболична значења његовог дела већ су проучили и забележили, на хиљадама страница, многобројни вреднији и паметнији књижевни зналци, теоретичари, критичари и историчари? Роман који би се бавио Црњанским ипак би морао да буде већи значајски и естетски капитал и да на основу прилагођене верзије новог историцизма, осветли судбину која би чак и српском национу могла да означи изгубљени пут на коме би смрт био само једна од могућих координата а никако коначни избор као што је бивало увек до сада. Истина је, Чал и када би се сви паметни људи држали оног „тамо где ми је добро, тамо ми је отаџбина“, а чега се многи народи и појединци придржавају или бар труде да се

томе идеалу што више приближе, Срби то никако не би прихватили. А било би једноставније. Но, Срби све некако раде погрешно, а чак су и систем јунаштва подогли на погрешан ниво. Код нас ти се ни култ јунаштва не заснива на вештини и спретности, то јест на мегданцијама које односе победе, него напротив негујемо култ пораза и смрт. Идентитет се проналази и заснива на изгубљеним ратовима иако је природно и логично из тога произишало лоша карма. Шта вам вреди јунаштво ако противник стоји победоносно изнад вас и гледа како, опет, поражени, умирате? То ће се неминовно преносити и у следеће животе и од те (српске) карме је тешко побећи.

Црњански, о коме ћу, ако Бог да, написати роман, био је и храбар и дрчан, и прзница и заводник и величанствени писац, али је добар део живота провео у нежељеном изгнанству и уместо да живи у вољеном Београду, у вољеној домовини, добар је део живота провео у не баш жељеном и никако баш вољеном Лондону. Уместо да проналази задовољство у пријатној и удобној меланхолији која би се тихо пришуњала у сутон и захваљујући којој је могао да напише бар још један „Дневник о Чаркојевићу“, његова креативна меланхолија се на крају претворила у тескобну, болну и неподношљиву депресију тешких боја, а врућ пасуљ са кобасицима из Павићеве приче остао је непоједен.

(Наставиће се)

ЗМАЈЕВА НАГРАДА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Ненад Шапоња

КАКО ПОСТАТИ
ТИ: ДУША У КОЈОЈ
СЕ ТРАЈЕ

Да ли се душе сањају,
пре него завире у свет
окупан гледањем нашим?

Да ли се душе мешају,
када, и на којим местима?

Да ли јасно препознају
животе у којима су биле?

Воле ли се унутар нових тела
другачије него кроз бивша?

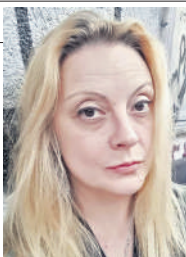
У коме моменту
понуде једна другој
да ти постане ја?

Из књиге
„Близанац времена“
која је добила
Змајеву награду

МИТОВИ О ЖЕНСКОМ ТЕЛУ

Женска глава која говори

Лидија Васиљевић

Пред читаоцима је циклус „Митови о женском телу“, који ће отворити питање стереотипа, предрасуда и погрешних премиса које већ дуго опстају и утичу на квалитет живота како самих жена, тако и мушкараца. У споју анализе усмене и писане традиције реченог о женском телу, науке, антропологије, психологије и других области, разоткривамо једну од могућих истина.... Овај путопис започећемо од главе, а наставити уздуж и попреко, лаганим ходом, обилазећи видљиве и невидљиве територије жениног телесног постојања.

По традиционалном схватању родних улога, жена није глава куће, она је њен врат - спона између главе и остатка тела. Глава куће или њен врх (capita, capitol, lat) је мушкарац - који руководи, пресуђује и одлучује због додељене улоге моћи и оног који мисли. Зато што мисли, он је тај који и говори, док се од ње очекује да ћути.

Некада се сматрало да је мудра жена она која уме да ћути, док се мушкарац ценити по мудрости онога што збори. Ствари су се делимично промениле, а већ пар деценија уназад, усталио се израз mansplaining-a, који се дефинише као честа и не увек свесна тенденција мушкараца да објашњавају свима познате чињенице, јер су мушкараци. Занимљиво је међутим, да у народној традицији Балкана постоји мит о глави жене која (ипак) проговори након смрти. У појединим верзијама Хасанагинице као и у баладама које говоре о насилно страдалим женама, јавља се мотив „говореће главе“ која потхумно открива истину о свом страдању....

Зашто је важно разумети овај мит, као и многе друге ?

Иако је Атина рођена из Зевскове главе, управо је женска глава, она о којој се кроз историју више пише и приповеда као о пошаст

и виновнику проблема, него о нечем позитивном и инспиративном. Ако је лепа, жена може бити узрок свађа, пропасти, па и ратова, попут Хелене тројанске,околико то није, тешко ће се удати, и постаће баласт за породицу. Паметна глава је, сматрало се мушка карактеристика, стога је власница једне такве - опасна и можда у пакту са нечастивим силама.Ако за живота није могла да прича, бар ће јој, кроз овакав мит, то бити допуштено након смрти.

„Женска глава“ је типични почетак или крај изјава изречених у грдњи које се односе се на женину тврдоглавост, погрешно перципирање ствари или гурање носа тамо где му није место – у мушке ствари. Колико год да се тога променило у корист формалног и формализованог прихватања једнакости мушких и женских глава, пракса је показала да је један од стереотипа у који се врло лако склизне - дискредитовање женине интелигенције. И самим женама није лако да одоле том изазову, те неке сматрају да им је место искључиво у друштву победника -мушкараца.

А шта је заправо у тој спорној женској глави ?

Спорни женски мозак

Више од две хиљаде година, мозак жене, посматран је као инфериоран у поређењу са мушким. Неки од најистакнутијих и најштетнијих стереотипа конструисани су и кроз рана биолошка и психолошка истраживања, која су штелована тако да изнесу жељене стереотипе.

Мит о мањем мозгу који доказује нижу интелигенцију жена доминирао је све до почетка XX века.

Научне студије су установиле да жене имају мањи мозак од мушкараца, чиме се потврдила хопотеза да су интелектуално инфериорне. Иако се даљим истраживањима установило, нешто што је веома логично, да је величина мозга у складу са величином и корпулентношћу тела, стереотип да су жене „биолошки мање интелигентне“ опстаје чак и данас.

Мит о квалитативним разликама мозга - жене су са Венере а мушкарци са Марса .

Поред проблема саме величине, многобројна истраживања проналазе “квалитативне разлике” мозга, којима се даје биолошка основа предрасудама, чиме се и одржавају родне улоге. Као илустрацију,можемо истаћи биолошки дат у већу емоционалност, природне склоности као неговоању и бризи као примарној функцији, логичкој мањкавости, мањку оштрине и аналитичности.Иако је неспорно разликујемо, тренд да се те разлике превише истичу, и користе да би се константно савладавали језици оног другог, направио је више штете него користи. Већа активација одређених можданих зона код жена попут префронталног кортекса, у односу на мушкараце, узети су као основа за теорију о интензивнијој емпатији жена и доминантној емоционалности на уштрб рационалног, иако се ова разлика се може објаснити различитим задацима које су жене током еволуције претвасходно имале у односу на мушкараце.

Женама се, срећом, последњих стотинак година полако отвара простор за образовање и стицање научног знања, где је требало стићи а понекад и престижи колеге у предности.Овај пут није био лак, јер је у самом процесу требало показати и доказати, да су жене завреле ову новостечену слободу, и да су у стању да у неком областима по бројности и квалитету чак и доминирају.

Кад нам се учини да је успостављан баланс, поново наиђемо на увек спорне а тако популарне хормоналне баријере. Утицај хормона на когницију и расуђивање, нити не негира,међутим, тај утицај није ван контроле, нити се искључиво дешава женама.Пракса је показала да су труднице ефикасне на послу, да су мајке изразито мотивисане да остваре своје и погурају друштвене промене а и да су жене у меоплаузи и даље луцидне и ментално активне. Ако је мозак сплет биологије и културе, онда је мозак такође -политичко питање, баш као што су то и емоције, па му тако треба и приступити, непристрасно и радознало. ■

МЕТАСЛИКАРСКИ ОПУС
ЗОРАНА ГРМАША

Израз заснован на слободи

Пише: Данило Вуксановић

У азбучном редоследу техника, када је у питању дело Зорана Грмаша (1970 – 2017), графика означава почетак и крај, сублимацију читавог његовог уметничког опуса. Да би разумели сликарски опус Зорана Грмаша морамо добро познавати његове графичке циклусе, рефлексије царства ликовних елемената помоћу којих је градио сопствену ликовну представу, ослобођену дескриптивних одлика. Представа или слика, линија или површина, боја или црнило – све је утемељење но на разложно успостављеној систематизацији, „Грмашево“ поступка. Његов ликовни израз је био прилично потпомогнут технолошким обиљем којег је он, сасвим природно, преузео из домена графике.

Управо ова изложба слика, с друге стране, говори о томе на који начин су се његове графичарске и сликарске особености сусретале и разилазиле, спајале и потирале у посве новом ликовном остварењу. Зоран Грмаш никад није напустио апсолутно бављење „сликом“, симболима као и многоструким дејством уједињених ликовних елемената. У том доследном раду било је доста мистичног и херметичног, заумног и недореченог, с намером да се посматрачу пружи евентуална могућност асоцијативне интерпретације. Сlike с почетка 2000-тих година говоре управо о том садејству између графике и сликарства, када се платна Зорана Грмаша могу описати као спретно искоришћене „белешке из графичке радионице“, које нас на први поглед збуњују када покушамо да их медијски прецизно окарактиришемо.

У том добу, слика је заправо трансфер сложене графичке представе. Она на платну прераста у квази копију графичких отисака али и у јединствени монотипско уметничко дело. Аплициране новине (као један од најважнијих графичарских алата) зазивају нас да кроз мноштво мрља назремо слова италијанског алфавета. По новинским листовима видимо преплетене отиснуте боје и недовршених аморфних облика, тек наговештених форми. Иза окулара графичарске проицијивости,

Rhythm of The Night 2, уље на платну

Грмаш се вешто крио али је нешто касније, убедљиво искорачивао у свет сликарске авантуре, имајући пред собом (за њега као графичара) једну чисту ситуацију – бело платно, боје и четке. Сиви тонови и сфумато, прекривају сва платна Зорана Грмаша из тог периода 2000-тих, оживљавајући графичке матрице.

Материјалност је у функцији утиска, паучинастог флуида визуалних трансформација, уз јасно постављену композицију хоризонтала и вертикала, тамо негде иза, у задњем плану ауторовог замишљања и антропоспективног посматрања. Са мање елемената и алата него када је то случај у стварању једне графике, Зоран Грмаш је успевао да преобрази једноставно постављену композицију у узбудљиву уметничку приповест универзалног језика. Символи и знакови нису јасно дефинисани у свом онтолошком смислу, њихово постављање унутар слике представља архетипски коментар интимне игре са неизговореним речима чија почетна слова још увек егзистирају на нивоима сликовних писама несталих цивилизација.

Сlike настале нешто касније, од 2008. године па даље, када се колорна фаза јасно издваја из дотадашње графичарске, блуроване стварности, чисто дефинисана позадина и, по њој разиграна слова, симболи, знакови и наслућени риблики облици постају попрште вредности сликарског метафизичког поступка. У мрежи издвојених композиција могу се видети, као и раније тек назначене полице замућеног алата или почетна слова ауторове сликарске исповести, у часу означавања слова, знака или потеза. Грмаш је почињао и окончавао своју сликарску операцију сасвим супротним начином од графичке. Слојевитост је етеричнија, прозирнија и јаснија. Заправо, овим циклусима слика, Зоран Грмаш је доказао како баријере међу техникама о којима смо у младости често слушали јесу бесмислице које брзо нестају под талентованим рукама. Захватајући дубоко из свог извора, Грмаш је црпео нетакнуте квалитете своје сликарске невиности. За њега је слика била прочишћење и реанимација, лековити посао којим је желео да потврди право на уметнички израз заснован на слободи. Разговарати са Зораном Грмашом о уметности било је налик потрази за кључном тачком разумевања уметности, коју одабрани откривају тек на крају процеса стварања, у строгој усамљености, покрај точка пресе, уз мирис талка који се стидљиво шири атељеом. ■

ПОЗОРИШНА ГОСТОВАЊА Крв, креда и сузе

„Поданици“, режија Андреј Могучиј, Бољој драмски театар, Санкт Петербург;
„Кавкаски круг кредом“, режија Автандиц Варсимашвили, Национални театар Будимпешта

Пише: Светислав Јованов

Судећи према недавном гостовању двају реномираних иностраних театара на нашим сценама, позориште у Србији уопште није рђаво – чак га можемо сместити негде око европског просека, а можда и изнад њега. И премда поређења нису увек најпоузданији аргумент, сурет са позоришним остварењима из Санкт Петербурга и Будимпеште сведочи како и сагледавање позоришних странпутица може бити вишеструко корисно.

У првом од ових сусрета, реч је о представи „Поданици“ („Холопы“) БДТ „Товстоногов“ из Санкт Петербурга (Русија) коју је, по мотивима истоимене драме Пјотра Петровића Гњедича (1855-1925), режирао Андреј Могучиј (који је, између осталих интернационалних признања, за режију комада „Школа за будале“ Саше Соколова 2001. године добио Велику награду БИТЕФа). Упризорујући, пак, драму П.П. Гњедича,

Из представе „Поданици“

иначе врсног руског историчара уметности и преводиоца „Хамлета“, Могучиј не достиже ниво изворног и истински провокативног доживљаја. Наиме, основу радње у „Поданицима“, смештене у резиденцију елитне аристократске породице Плавунтин-Плавунцов године 1801-е (у доба цара Павла Првог) чине збивања везана за рођендан породичне „матријархе“, кнегиње Јекатерине. Ритуал честитања, који Гњедич предочава као колоплет полтронских игара кнегињичиних подложника – од сестрића коцкара и погубљеног брата, преко хисторичне штићенице Ањечке и судског чиновника/зеленаша Методијевича, до у сурово-слепој покорности загнуруног мајордома Венедјеја – пореметиће до некле само приспеће бившег кмета Перејденова из пост-револуционарног Париза (који Кнегињи нуди, у замену за високу награду, откриће имена кћери за чије постојање није ни знала).

Гњедичеву драму, коју другоразредном чине механичка преплитања детаљизма и карикатуре, Могучиј је најпре настојао да осавремени релативизацијом у виду анти-илузионистичког пролога – о два узбекистанска „грађевинца“ који, у садашњости, реновирају дворца Плавунцевих – димензијом која се циклусно враћа током даљег заплета. Унутар саме главне приче, пак, редитељ настоји да Гњедичеву начелну тезу о вечности поданичког духа оживи претежно стилско-жанровским шоковима и контрастима – стилизовано зачудним гестом, гротескном мимиком, кошмарно-надреалним осветљењем. Већина оваких средстава, пак, остаје на нивоу техничке егзибиције, зато што не проистиче из основне радње ликова, која би их повезала са декларисаном идејом: у крајњем свођењу, упркос моментима врхунске глуме (Марина Игна-

това као Кнегињица и Аљона Кучкова као Агњичка) добијамо једну анахрону позоришну конструкцију, на провидан начин „нашминкану“ помодним украсима.

Док у случају „Поданика“ поменута анти-илузионистичка интервенција спада у најмање успешне елементе представе, управо је одсуство таквог анти-илузионистичког „оквира“ (као средства дистанце) један од главних разлога неуспешности, и чак, потпуне погрешности упризорења славне драме Бертолта Брехта „Кавкаски круг кредом“ (*Der kaukasische Kreidekreis*, 1948), које нам је понудио, у режији Автандила Варсимашвилија, будимпештански Национални театар (*Nemzeti Színház*). Наиме, „Кавкаски круг кредом“, критичка епска бајка која спада у квартал Брехтових зрелих драма, заснива се суштински на дистанци изазваној методом „драме у драми“.

Постављајући као спољашњи драмски оквир расправу припадника двају совјетских колхоза – да ли ће ослобођена долина бити поново пашњак, или ће, захваљујући наводњавању, воћњацима бити додати и виногради – Брехт нам, под изговором разрешења ове дилеме, као средишњу осу радње нуди драмску параболу из миљеа 13. века: слушкиња Груша, која спасава пле-

Из представе „Кавкаски круг кредом“

мишко дете из ратног вихора и одгаја га годинама, а суочена са захтевом биолошке мајке да га врати, одбија да дете задржи надвлачењем које би га повредило – у тесту што га прописује необични „народни судија“ Аздак – доказујући тако суштинску мајчинску љубав. Редитељска поставка Варсимашвилија, међутим, потпуним изостављањем поменутог оквирног пролога одузима Брехтовој двострукој причи не само елемент дистанце, него и шири историјски „фон“ – као услов могуће споне са (својом и нашом) садашњицом. С друге стране, одбацивањем подједнако важног састојка – Певача који коментарише радњу и Музичара у улози хора – будимпештанска представа претвара Брехтову драму – јетку и разорно иронијну параболу која и данас ефикасно промовише доброту наспрам моралног релативизма – у недвосмислену мелодраму, којој недостаје само завршна певачка нумера љубавничког пара Груша-Симон, да би се срзала у оперету. У крајњем свођењу, корист од (недостатака) разматраних гостовања је на изванредан начин репрезентативна: и „Поданици“ – својом претенциозношћу и половишношћу – и „Кавкаски круг кредом“ – својом површношћу и недоследношћу – сведоче о заблудама које угрожавају виталност (не само нашег) савременог театра. ■

